

НИКИТЮК
Олександр Андрійович,
д-р с.-г. наук, проф.,
Національний медичний університет
ім. А. А. Богомольця
(м. Київ)

ЧИННИКИ УПОРЯДКУВАННЯ ВЕТЕРИНАРНО-САНІТАРНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЕКСПОРТОМ СИРОЇ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА (1912 р.)

Встановлено, що на початку ХХ ст. ветеринарно-санітарний контроль за експортом сирової продукції тваринництва з України до Німеччини не був налагоджений належним чином. Неприпустимі порушення правил транспортування неминуче призводили до застосування з боку другої країни заходів, які тягли за собою ускладнення для торговців сировою продукцією тваринництва, особливо негативно відображаючись на крупних пунктах скупчення та збуту продукції при транспортуванні. Виявлені чинники упорядкування ветеринарно-санітарного контролю в Україні при нарощуванні експорту сирової продукції тваринництва в 1912 р.

Установлено, что в начале ХХ в. ветеринарно-санитарный контроль экспорта сырой продукции животноводства из Украины в Германию не был налажен должным образом. Недопустимы нарушения правил транспортировки неизбежно приводили к применению со стороны другой страны мероприятий, которые влекли за собой осложнения для торговцев сырой продукцией животноводства, особенно негативно отражаясь на крупных пунктах скопления и сбыта продукции при транспортировке. Выявлены факторы, которые способствовали упорядочению ветеринарно-санитарного контроля сырой продукции животноводства при ее экспорте из Украины в Германию в 1912 г.

However, in the early twentieth century, veterinary and sanitary control over the export of raw animal products from Ukraine to Germany was not adjusted properly. Illegal violations transport inevitably led to the use by other Western countries, which entails difficulties for traders raw animal products, particularly negative Reflected in large clusters and points of sales in transit. Installed factors ordering veterinary control in Ukraine at increasing exports of raw animal products in 1912.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Наприкінці XIX – на початку XX ст. Українські губернії були тим регіоном, який на початку XX ст. почав відігравати значну роль у зовнішньоекономічних зв'язках Російської імперії і певною мірою визначав основні напрями та обсяги зовнішньої торгівлі, що було чималим здобутком на той час.

На початку XX ст. у країнах Європи спостерігався тісний взаємозв'язок виробництва та умов реалізації сільськогосподарської продукції, створеної дрібними товаровиробниками. Відбувалася інтенсивна трансформація існуючих форм збуту, однак дані заходи незначною мірою торкнулися України, оскільки російський уряд не приділяв цим питанням належної уваги, зокрема організація ветеринарного контролю була незадовільною. Тому актуальним є розкриття історії цього питання.

Особливу увагу слід звернути на розвиток ветеринарної справи на Київщині на початку XX ст., коли інтенсивного піднесення набули боєнська справа та ветеринарна бактеріологія, а ветеринарно-санітарна діяльність фахівців охоплювала роботу скотобоєнь, утилізаційного заводу Гольберта, кровосушильного заводу Макомаського, салотопні при Київських міських скотобойнях.

Ветеринарна служба минулого Київської губернії була нечисельною. На початок 1913 р. в губернії працювали 61 лікар і 77 фельдшерів, які обслуговували 447813 коней, 596354 голів великої рогатої худоби та 581165 свиней. У губернії були поширені небезпечні захворювання (сап коней, сибірка, сказ, короста всіх видів тварин, мит коней, туберкульоз, бешиха свиней, чума свиней, ящур великої рогатої худоби). У той же час серед зареєстрованих численних інфекційних хвороб коней (сап, мит, інфекційний вагініт коней тощо) значна увага приділялася поширеному на той час сапу, який завдавав значних економічних збитків конярству. Сап, в основному, виникав нерегулярно (спорадично) і тільки місцями вражав значне поголів'я коней.

Із впровадженням малеїну у практику позитивно реагуючі коні стали підлягати забою на м'ясо, однак це був негативний чинник, який спричинив значний відсоток захворювань людей на сар і змусив Ветеринарний комітет та Медичну раду Міністерства внутрішніх справ видати розпорядження про недопущення до забою на м'ясо позитивно реагуючих на малеїн коней. Тому, як наслідок, у 1913 р. Київський губернатор видав циркуляр для міських і земських управ, ветеринарних лікарів і членів поліції губернії, щоб не споживати м'ясо позитивно реагуючих на малеїн коней [1].

Крім того, значне поширення у губернії мав сказ. Згідно звіту про діяльність Товариства боротьби із заразними хворобами (1901 р.) лише у Київській губернії зареєстровано 37 % укусів людей (від загального відсотка укусів): собаками – 1340, котами – 113, вовками – 2, а відсоток смертності становив 0,23 % [2]. У 1907 р. зареєстровано 168 випадків захворювання домашніх тварин на сказ [3]. У 1908 р. сказ зареєстровано у 84 випадках, де захворіло: собак – 54, великої рогатої худоби – 22, свиней – 5 і коней – 3 голови. У зв'язку з поширенням сказу серед тварин у губернії, м. Київ та його околиці оголосили неблагополучними [4].

Сприяло розвитку ветеринарії і те, що у повітах Київської губернії при ветеринарних амбулаторіях відкривалися ветеринарно-бактеріологічні кабінети, робота у яких вимагала спеціальних знань і навичок для проведення тих чи інших досліджень і куди направлялися для вдосконалення своїх науково-практичних знань ветеринарні спеціалісти направлялися на курси у Ветеринарно-бактеріологічну лабораторію (м. Київ). До того ж у 1912 р. Губернське земство у кожному повітовому місті організувало діагностичні кабінети [5].

Значне поширення інфекцій, небезпечних як для тварин, так і для людей, змушувало земства видавати обов'язкові постанови про заходи боротьби з епізоотіями, головним у яких було зобов'язання власників домашніх тварин у невеликих містах та повітах Київської губернії оперативно сповіщати ветеринарні органи і місцеву владу про виникнення епізоотії серед тварин. У

зв'язку з цим в 1912 р. на нараді при Київській губернській земській управі було розглянуто питання про погодження протиепізоотичних заходів між губернською і повітовими земськими управами [6]. Земствами Київської губернії протиепізоотичні заходи здійснювалися тільки у повітах і не поширювалися на міста [7]. На ветеринарній нараді при Уманській повітській земській управі визнали необхідність створення епізоотичного персоналу при губернській Управі [8].

Як бачимо, складна епізоотична ситуація сприяла тому, що губернська управа почала відкривати нові посади ветеринарних лікарів і фельдшерів за рахунок губернських і повітових земств. На початку ХХ ст. відкрито ветеринарно-лікарські і ветеринарно-фельдшерські амбулаторії, це значно поліпшило ветеринарне обслуговування тваринництва.

Слід зазначити, що ветеринарно-санітарний стан у Київській губернії погіршувався діяльністю скотобоєнь, які у повітах були приватними. І лише у м. Києві діяли громадські скотобійні, на які приводили худобу із Київської, Подільської, Полтавської, Волинської, Чернігівської, Херсонської і Катеринославської губерній. Крім міських скотобоєнь, на ветеринарно-санітарний стан у місті негативно впливали утилізаційний завод, скотомогильники та кровосушільний завод.

Мета: З огляду на те, що в досліджуваний період на Українських теренах Російської імперії була складна епізоотична ситуація, для експорту тваринної продукції зокрема до Німеччини потрібно було налагодити належний санітарно-ветеринарний контроль. Тому метою статті є – з'ясування чинників, які сприяли упорядкуванню цієї нелегкої справи у 1912 р.

Виклад основного матеріалу. Підвищення ціни на живу худобу на світовому ринку сприяло тому, що в 1912 р. німецький уряд, як виняток, дозволив тимчасове ввезення з Росії м'яса до крупних обласних міст Пруссії за умови, що доставка буде здійснюватися в опломбованих вагонах. Подібний дозвіл був виданий і відносно ввозу м'яса свинини у великі міста Східної Пруссії. Сприятливим економічним чинником у даному аспекті було й те, що у

випадку зростання потреб даного ринку встановлена російсько-німецьким договором кількість ввезеної свинини до Верхньої Силезії могла збільшуватись.

Як свідчать дані звітів митного департаменту про зовнішню торгівлю Росії, у 1887 р. лише продуктів птахівництва було вивезено до Німеччини на суму 13,1 млн крб, у тому числі яєць – на 7,9 млн крб. У 1911 р. вивіз досягнув аж 97 млн крб [9]. Експорт продукції птахівництва до Німеччини був настільки значним, що німецький уряд визнав за необхідне виділити птицю в особливу митну рубрику і прийняти ряд спеціальних законодавчих актів [10, 11, 12, 13]. За даними Російської експортної палати, частка України в експорті цієї продукції з Росії становила близько половини [14].

Про появу можливості збільшення експорту продукції тваринництва з України стало відомо з телеграфного повідомлення Імператорського Посольства в Берліні Міністерству Закордонних Справ [15]. Повідомляючи про це, Заступник міністра внутрішніх справ, товариш міністра, гофмейстер А. Харузін та виконуючий обов'язки начальника управління Качинський всіляко сприяли тому, щоб було видано та поширено через місцеві офіційні видання, розпорядження – Циркуляр. Він був донесений до керівництва підвідомчих Його Величності чинів ветеринарно-поліцейського нагляду та інших зацікавлених осіб.

Інший заступник міністра внутрішніх справ, член ради міністр Моллеріус разом з виконуючим обов'язки начальника управління Качинським сприяли тому, що діючий на той час § 13 (правил від 10 лютого 1912 р.) відносно ветеринарно-поліцейського нагляду за гуртовою, чумацькою й переселенською худобою та за сирою продукцією тваринництва 21 вересня 1912 р. було доповнено постановою: «Гуртова (торгово-промислова) худоба, що відправляється в С.-Петербург для забою, повинна бути адресована відправителем виключно на станцію «С.-Петербург – Бичача платформа» Миколаївської залізної дороги, та відправка такої худоби на товарні станції «С.-Петербург – Товарна», Миколаївської залізної дороги, «С.-Петербург – Товарна-Варшавська» та «С.-Петербург – Товарна-Балтійська» Північно-

Західних залізних доріг, а «С.-Петербург – Товарна» Московсько-Виндаво-Рибинської залізної дороги не допускалася [16]. При цьому сільськогосподарські тварини могли переправлятися на вищезазначені товарні станції лише у тому випадку, якщо їх відправник при пред'явленні її до перевезення представляв контролеру на станції відправки письмову заяву, де говорилося, що заявлена до перевезення худоба призначена не для забою, а для молочного, домашнього господарства тощо. Заява була доповненням до накладної і разом з нею слідувала до станції призначення, де й залишалася. На товарній станції худоба проходила попередній догляд ветеринарним лікарем, якого начальник станції завчасно повідомляв про прибуття худоби.

Однак незважаючи на зусилля вище згаданих осіб, надходження допущеної до відправки за кордон сирової продукції тваринництва, яка надходила у 1912 р. на ярмарки, з яких її відправляли, супроводжувалось на місцях порушеннями встановлених правил від 10 лютого 1912 р. [17]. Так, порушення у ветеринарно-санітарному контролі за худобою на Нижньогородському ярмарку, який був на той час найбільшим ринком збуту і складом сировини, полягали у наступному:

1) сира продукція тваринництва відвантажувалася на пароплави і в вагони без ветеринарних свідоцтв та посвідчень про належні умови місця походження даної продукції, всупереч параграфам 181, 182 вищезазначених правил;

2) свідоцтва на сиру продукцію видавалися й приймалися пароплавними товариствами як від ветеринарних фельдшерів, так і від лікарів медичних, міських та інших суспільних установ, всупереч параграфам 2, 181, 182;

3) кількість вказаної у свідоцтві продукції не співпадала з кількістю в накладних та її фактичною наявністю, всупереч §§ 199, 200;

4) спостерігалися випадки прибуття продукції неодноразово зі свідоцтвами та посвідченнями на пароплавах;

5) відсутність посвідчень про дезінфекцію продукції тваринництва, яка надійшла з азіатських країн, всупереч вимогам § 214;

б) у свідоцтвах не проставлялася кількість одиниць, а тільки кількість тюків або місць для шкур, усупереч §§ 181, 182 та встановленим формам свідоцтв (форми 13 та 14), що унеможливило контроль за кількістю сирової продукції тваринництва та здійснення ветеринарної статистики;

7) на втрачені документи (свідоцтва та посвідчення) не пред'являлися посвідчення поліції, всупереч примітці 2 до § 199;

8) упаковка сирової продукції тваринництва, де така вимагалася, була нещільною й недостатньою, що не відповідало вимогам правил;

9) відсутність упаковки овечих та козячих шкур в рогожі, всупереч § 191;

10) завантаження сирової продукції тваринництва на пароплавах та залізних шляхах та зберігання здійснювалось одночасно з товарами, які призначалися для споживання в їжу (мука, цукор, фрукти сушені та ін.).

Вважаємо, що зазначені порушення правил, встановлених ветеринарним комітетом й затверджених 10 лютого 1912 р., відбувалися здебільшого внаслідок того, що введені в дію вони були порівняно недавно і не встигли розповсюдитися серед населення. Саме тому з метою виправлення такого становища заступник міністра внутрішніх справ, товариш міністра, гофмейстер Харузін (за підтримки виконуючого обов'язки начальника управління Качинського) домагався узгодження дій міністрів шляхів сполучення й торгівлі та промисловості, а також всіляко сприяв прийняттю наступних заходів [17]:

1) щоб чини сільської та міської поліції, а також особи, які здійснюють ветеринарний контроль, суворо слідкували за дотриманням вимог щодо допущення до перевезення сирової продукції тваринництва;

2) щоб про дане розпорядження в губернії максимально були оповіщені всі, хто займається торгівлею сировою продукцією тваринництва.

Висновки.

1. На початку ХХ ст. у Київській губернії значного розвитку набув ветеринарно-санітарний нагляд. Головна увага ветеринарів зосереджувалася на проведенні оглядів міських коней, корів, а також за ярмарками, на які

приводили багато худоби хворої чи підозрілої на інфекційні захворювання. У разі виявлення заразних хвороб серед тварин на ярмарках ветеринарно-поліцейський нагляд користувався відповідним законом і обов'язковими постановами, що діяли у губернії стосовно заходів при виникненні інфекційних хвороб тварин.

2. У 1912 р. ветеринарно-санітарний контроль за експортом сирової продукції тваринництва з України до Німеччини не був налагоджений належним чином. Недопустимі порушення правил транспортування неминуче призводили до застосування з боку другої країни заходів, які спричинювали ускладнення для торговців сировою продукцією тваринництва, особливо негативно відображаючись на крупних пунктах скупчення та збуту продукції при транспортуванні.

3. У даний час ветеринарно-санітарний контроль за експортом сирової продукції тваринництва з України до Німеччини упорядковували високопосадовці Харузін, Моллеріус та Качинський. Завдяки їхнім зусиллям: 1) в офіційних місцевих виданнях опубліковані тимчасових правил щодо експорту продукції до Німеччини; 2) доповнено діючий на той час § 13 правил від 10 лютого 1912 р. «Про ветеринарно-поліцейський нагляд за гуртовою, чумацькою й переселенською худобою та за сировою продукцією тваринництва» Постановою від 21 вересня 1912 р. щодо пунктів її відправки; 3) скоординовано дії Міністрів Шляхів сполучення, торгівлі та промисловості по усуненню порушень при перевезенні сирової продукції тваринництва до Німеччини.

Список використаної літератури

1. *Циркуляр* Киевского губернатора от 19.03.1913 г. за № 918, на имя городских и земских управ, ветеринарных врачей и членов полиции Киевской губернии // *Ветеринарная хроника Киевской губернии*. – 1913. – № 3. – С. 104.

2. *Мурзаев Б.* Отчет о деятельности Общества для борьбы с заразными болезнями в г. Киеве за 1901 г. / Б. Мурзаев // *Вестник общественной ветеринарии*. – 1903. – № 9. – С. 113.

3. *Памятная книжка* Киевской губернии за 1909 г. с приложением адрес-календаря губернии. – К., 1909. – С. 200–202.

4. *Державний архів* м. Києва, ф. № р-1, оп. № 1, од. зб. № 637. [Протокол засідання комісії у справі боротьби зі сказом собак від 19.VII. 1927 р.], арк. 4.

5. *Державний архів Київської області, ф. № 1, оп. № 337, од. зб. 120.* [Уведомление в Киевское Губернское Правление от 5. XII. 1915г. №73016], арк. 3.
6. *О согласовании городских обязательных постановлений о мерах против эпизоотий с таковыми же земскими* // Ветеринарная хроника Киевской губернии. – 1913. – № 1. – С. 81–83.
7. *Полозов А. В.* О взаимоотношениях городов и земств в области ветеринарно-санитарных мероприятий / А. В. Полозов // Ветеринарная хроника Киевской губернии. – 1914. – № 3. – С. 303–309.
8. *Протокол* ветеринарного совещания при Уманской Уездной Земской Управе 2 декабря 1913 г. // Ветеринарная хроника Киевской губернии. – 1914. – № 1. – С. 54–56.
9. *Денисов В. И.* Русская птицепромышленность / В. И. Денисов. – СПб., 1913. – С. 42.
10. *Пилипенко О.* Україна у зовнішньоекономічних зв'язках Росії наприкінці ХХ – на початку ХХ століть / О. Пилипенко // *Сіверянський літопис.* – С. 56.
11. *Продукты птицеводства во внешней торговле России.* – СПб., 1912. – С. 77.
12. *Крюков Н. А.* Внешняя торговля продуктами сельского хозяйства за десятилетие 1901–1910 гг. / Н. А. Крюков // Отдельные оттиски из Ежегодника Департамента земледелия 1911 г. С 6-ю географическими таблицами. – СПб. : Тип. В. Ф. Киришбаума, 1912. – С. 77.
13. *Морозова О.* Об яичной торговле / О. Морозова. – М., 1911. – С. 7.
14. *Российская экспортная палата* : материалы по пересмотру торговых договоров. Птица и продукты птицеводства. – СПб.: Тип. «Север», 1913. – С. 5.
15. *Циркуляръ* Министерства Внутреннихъ Дѣлъ по ветеринарному управленію, отъ 23 сентября 1912 г., за № 1301, губернаторамъ, начальникамъ областей, градоначальникамъ и Варшавскому оберъполицімейстеру // Ветеринарная хроника Киевской губернии. – 1912. – № 4. – С. 168–169.
16. *Циркуляръ* Министерства Внутреннихъ Дѣлъ по ветеринарному управленію, отъ 8 ноября 1912 г., за № 1526, Г. г. губернаторамъ, начальникамъ областей, градоначальникамъ и Варшавскому оберъполицімейстеру // Ветеринарная хроника Киевской губернии. – 1912. – № 4. – С. 170.
17. *Циркулярное распоряженіе* Ветеринарнаго Управленія Министерства Внутреннихъ Дѣлъ отъ 20 декабря 1912 г. за № 1765, губернаторамъ, начальникамъ областей, градоначальникамъ и Варшавскому оберъполицімейстеру // Ветеринарная хроника Киевской губернии. – 1913. – № 4. – С. 171–173.